
MIKROREGIONÁLNÍ DIFERENCIACE DEMOGRAFICKÉHO VÝVOJE V KRAJI VYSOČINA: DLOUHODOBÉ TRENDY

- *RNDr. et PhDr. Aleš Nováček, Ph.D.* – KGE, JU v Českých Budějovicích
- *RNDr. Michal Semian* – KSGRR, UK v Praze

ÚVOD

Prostorová diferenciace populačního vývoje - obecně:

= Výsledek působení přír. a spol. faktorů

I) Předindustriální éra: dominance přír. determinismu

II) Industriální období: dominance vlivu SE faktorů

- procesy industrializace, urbanizace, revoluce v dopravě
- růst nerovnoměrností, hierar. sídel. systému, polarizace prostoru
- => selektivnost rozvoje ve prospěch koncentračních jader

III) Postindustriální období: projevy téhož, ale v kvalitativní rovině

Předpoklady:

- Populační vývoj je senzorem komplexního RR (pro před- a industr. obd.)
- Studium reg. diferenciace popul. vývoje jako východisko pro pochopení širších souvislostí a podmíněností RR

Cíle případové studie pro kraj Vysočina:

- Detekce a hodnocení dlouhodobých trendů mikror. difer. popul. vývoje
- Sledování širších souvislostí RR, hledání determinantů
- Typologizace mikroregionů dle převažující tendence popul. vývoje.

METODIKA

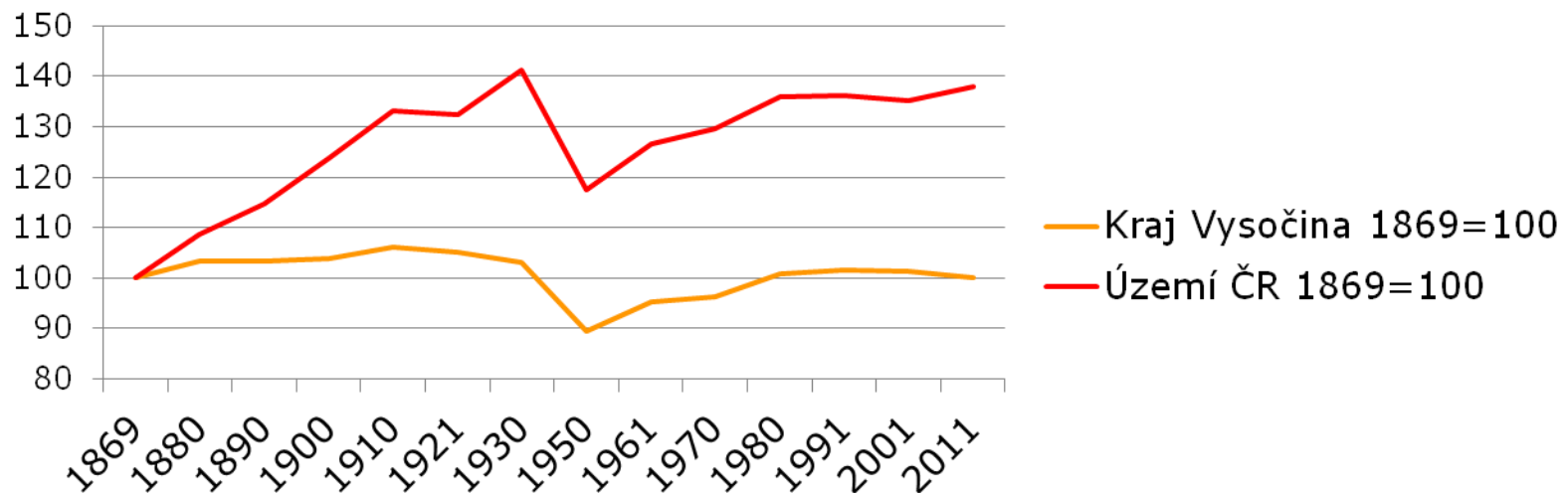
- Důvod výběru *Kraje Vysočina*:
 - dlouhodobě periferní, není monocentrický
 - kontinuita nenarušena vysídlením Němců
- Mikroregiony = *SO ORP*
 - aktuální od 2003, funkční a relat. vzájemně srovnatelné
 - hist. kontinuita = blízké polit. okr. 1868-1948 a „malým“ okr. 1949-60
- Analyzované období = 1869-2011
 - sčítání, symbolický rok 1869 (1. železnice v kraji)
 - rozdělené do etap.: 1869-1910, 1910-50, 1950-1991, 1991-2011
- Metoda analýzy a hodnocení difer. mikror. popul. vývoje:
 - *index změny (IZ)* a *relativní index změny (RIZ)*, tj. vztažený k prům. dynamice vývoje v kraji, dále změny ρ a podílu na obyv. kraje,
- *Typologie mikroregionů* (dle Hampla 2003) – podle:
 - a) změny postavení mikroregionu v systému jádro – periferie kraje (ρ)
 - b) převažujícího trendu populačního vývoje 1869-2011 (RIZ, IZ)

DETERMINANTY ROZVOJE KRAJE

- *Přírodní podmínky* => vždy spíše periferie ČZ (nižší ρ , koncentrace ob.)
- *Poloha*: značná vzdálenost od rozvoj. jader (Pha, Brno, Polabí, Vídeň)
- *Absence silného integračního a rozvojového jádra* (v industr. období)
- *Absence naleziště uhlí*
- *Fázové zaostávání*: zejm. pozdní napojení na železnici (ta napomohla naopak odchodu obyvatel mimo region = dlouhodobě emigrační!)

=> Dlouhodobá populační stagnace kraje (1869 i 2011 má 505 tis. obyv.)

VÝVOJOVÉ TRENDY MIKROREG. DIFERENCIACE (I.)

Období 1869-1910:

- Hl. determinant: budování *železnice* (Rakouská SZ dráha 1871, trať z Brno-Okříšky 1886; impulz průmyslu a napojuje na jádra rozvoje:...)
- + ORP NnO, Mor.B, TR, JI, HB
- - venkovské a horské obl. na SV a JZ (krize soukenictví, masové vystěhovalectví)

Období 1910-1950:

- Pokračování započatých trendů
- Hl. determinanty: *železnice*, události WWI (stop emigrace do Vídně) a WWII (likvidace Židů, *vysídlení* 35000 místních Němců, odchod lidí do dosídlovaného pohraničí: 1930-50 ubylo 13 % lidí v kraji)
- (+) ORP ty co dosud kromě JI
- - periferní a dopravně hůře exponované oblasti SV a Z kraje

VÝVOJOVÉ TRENDY MIKROREG. DIFERENCIACE (II.)

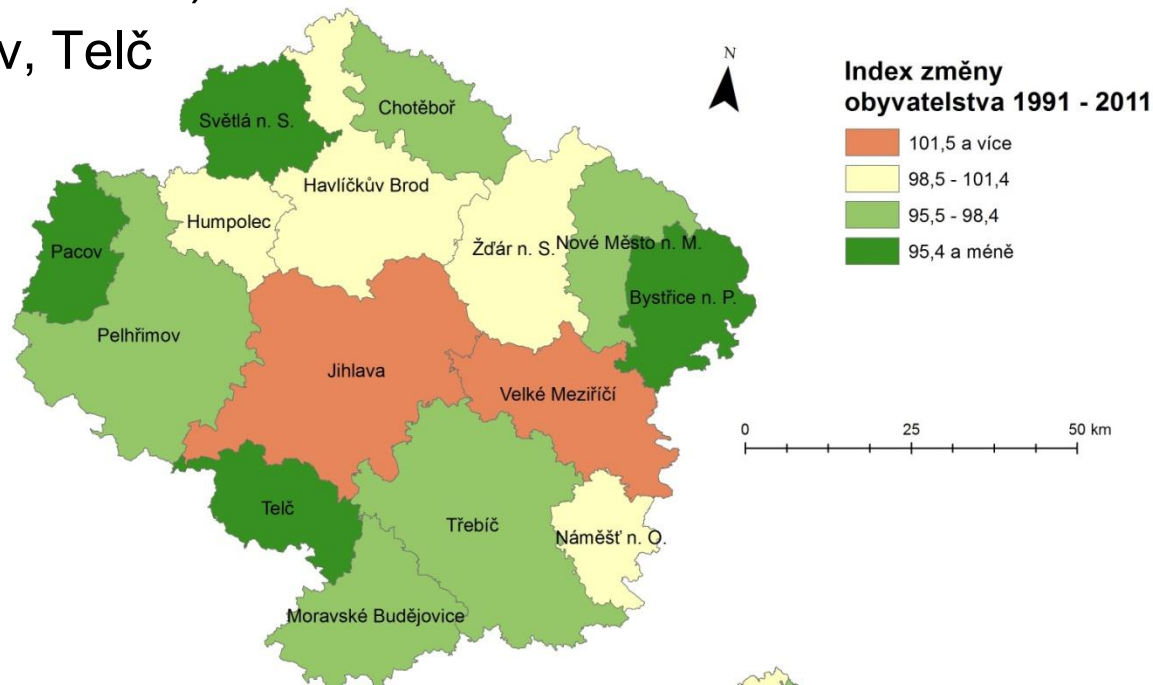
Období 1950-1991:

- Intenzivní prohlubování dosavadní diference, nejdynamičtější obd.
- Hl. determinanty: *socialistická industrializace, centralizace* do sídel „velkých“ okresů 1960-2002
- + ORP JI, TR a nově ZR (mají silná prům. centra), z menších pak SnS, PE, BnP, Vel.M (industrializace jejich center)
- - ostatní oblasti zejm. na české straně a jižním okraji kraje

VÝVOJOVÉ TRENDY MIKROREG. DIFERENCIACE (III.)

Období 1991-2011:

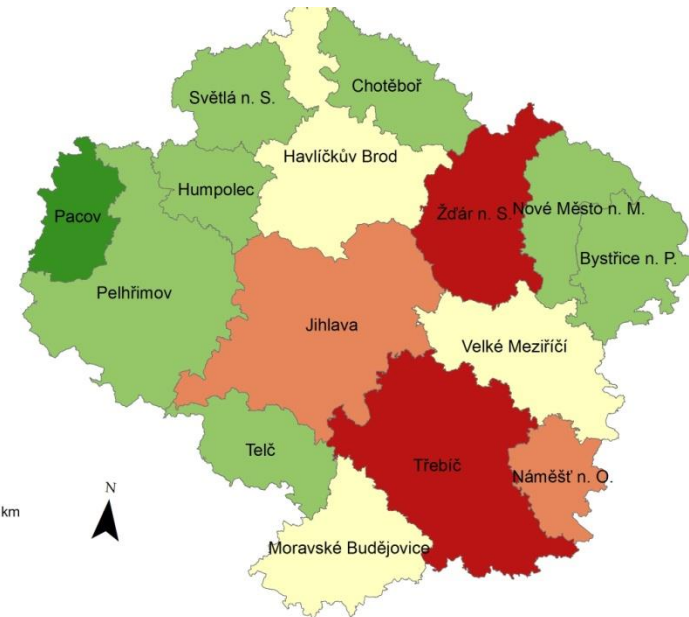
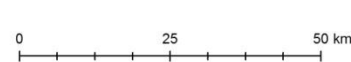
- Obnova přirozených mechanismů
- Hl. determinanty: přesun prac. do služeb, stěhování většinou ml. lidí ze vzdálenějších periferií (špatná dojezdnost) s vysokou *nezaměstnaností, efekt D1*, posílený *status JI* (od r. 2000)
- + ORP Hu, JI, Vel.M (vše na D1)
- - ORP BnP, SnS, Pacov, Telč

Generalizace trendů mikror. diferenciace popul. vývoje 1869-2011:

- ❑ **Selektivní povaha** vývoje (u 2/3 mikror. depopulace)
- ❑ **Nejdynamičtější** diferenc.= od WWII do 80-l. 20.st.
- ❑ **Koncentrace** do silných prům. center (JI, TR a později ZR) na úkor hůře dopravně exponovaných periferií kraje
- ❑ **Proměnlivost determinantů** v čase: ...
- ❑ „Moravské“ mikroregiony spíše rostly x „české“ spíše ztrácely!
- ❑ **Specifika** proti vývoji jiných krajů: slabá JI, mikror. difer. Vysočiny je spíše dost nivelizovaná, vývoj probíhal kontinuálněji
- ❑ **Do budoucna:** populační stagnace, relativně nízké kvantitativní projevy diferenciace, mírné posilování JI, depopulace periferií

Index změny
obyvatelstva 1869 - 2011

Rozvojová typologie mikroregionů z hlediska dlouhodobého vývoje:

I. Růstový typ:

- mají silné prům. centrum
- růst kontinuální JI a TR, skok ZR

II. Stabilizovaný typ:

- vesměs dobře dopravně dostupné semiperiferie

III. Typ nové periferie:

- původně protoindust. (textilní a žel.)
- ztráta postavení vlivem pozdního či nedostatečného napojení na železnici
- depopulace ve 20. stol.

IV. Typ klasické periferie:

- řídké zalidněné a zemědělsky orientované mikroregiony bez prům. střediska (specifická NnO)

Typ/SO ORP	Hustota zalidnění (obyv./km ²)				
	1869	1910	1950	1991	2011
I. Růstový typ					
Jihlava	89,7	102,2	85,6	104,6	106,2
Žďár n. S.	66,3	66,3	54,1	92,2	92,7
Třebíč	61,3	75,6	74,4	90,6	88,8
II. Stabilizovaný typ					
Havlíčkův Brod	82,7	88,5	81,1	82,2	82,0
Humpolec	91,0	95,8	75,5	75,9	76,1
Velké Meziříčí	68,4	68,4	62,5	72,6	74,6
Světlá n. S.	78,7	81,2	63,9	73,8	69,4
III. Typ nové periferie					
Chotěboř	93,6	93,1	70,2	67,9	66,4
Nové Město n. M.	83,0	78,9	62,4	67,0	64,9
Bystrice n. P.	73,7	69,6	54,7	63,3	57,1
Pelhřimov	73,7	75,3	55,3	56,3	54,2
Pacov	75,0	70,6	49,5	45,8	41,6
IV. Typ klasické periferie					
Náměšť n. O.	53,8	61,9	62,0	65,1	64,5
Mor. Budějovice	58,7	65,2	58,7	59,5	57,1
Telč	59,8	60,3	49,5	47,6	44,7
<i>Kraj Vysočina</i>	<i>74,4</i>	<i>78,9</i>	<i>66,6</i>	<i>75,6</i>	<i>74,4</i>

Děkuji za pozornost

LITERATURA

- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D., (2011). *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1974-3.
- Český statistický úřad, (2006). *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*. Praha: ČSÚ. ISBN 80-250-1310-3.
- Český statistický úřad, (2013). *Statistický lexikon obcí České republiky 2013*. Praha: ČSÚ. ISBN 978-80-250-2394-4.
- HAMPL, M., (2003). Diferenciace a zvraty regionálního vývoje Karlovarska: unikátní případ nebo obecný vzor? *Geografie–Sborník ČGS*, vol. 108, no. 3, pp. 173–190. ISSN 1212-0014.
- HAMPL, M., (2005). *Geografická organizace společnosti v České republice: Transformační procesy a jejich obecný kontext*. Praha: DemoArt. ISBN 80-86746-02-X.
- HAMPL, M., GARDAVSKÝ, V., KÜHNEL, K., (1987). *Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR*. Praha: Universita Karlova.
- KÁRNÍKOVÁ, L., (1965). *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*. Praha: ČSAV.
- NOVÁČEK, A., (2004). *Historickogeografické aspekty perifernosti a mikroregionální diferenciace kraje Vysočina z pohledu populačního vývoje*. [Diplomová práce]. Praha: UK.
- PETR, O., (2014). Spatial differentiation of demographic development: The case of Bruntál, Trutnov and Hodonín districts. In Klímová, V., Žitek, V. (eds.) *17th International Colloquium on Regional Science*. Brno: Masarykova univerzita. pp. 690–700. ISBN 978-80-210-6840-7. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-6840-2014-89
- VITURKA, M., (2010). New approach to evaluating disparities in the regional development. In Klímová, V. (ed.) *13th International Colloquium on Regional Science*. Brno: Masarykova univerzita. pp. 25–32. ISBN 978-80-210-5210-9.

Příspěvek byl zpracován v rámci grantového projektu excelence GA ČR č. P410/12/G113 „Výzkumné centrum historické geografie“.